

Uczniowie w procesie autoewaluacji szkoły.

Większość zmian jakie wprowadzamy w szkole jest uzasadniana dobrem ucznia.

To uzasadnienie jest jak najbardziej właściwe, dlatego przy kolejnej zmianie nie dziwi pytanie zadawane przez dyrektorów i nauczycieli uczestniczących w szkoleniach poświęconych ewaluacji pracy szkoły: co z tego będzie miał uczeń?

W wielu przypadkach sposób w jaki to pytanie jest postawione sugeruje, iż pytający jest przekonany, że jako nauczyciel zmarnuje swój cenny czas na czynności całkowicie oderwane od nauczania i wychowania.

Jednak w przypadku autoewaluacji powiązanie zmiany z życiem szkoły i korzyściami dla ucznia jest bardziej bezpośrednie niż się nauczycielom wydaje.

We współczesnej szkole priorytetowe rzeczy jak nauczanie i wychowanie nie są możliwe bez ewaluacji. Ewaluacja jest niezbędnym elementem każdego działania zarówno osoby jak i instytucji, która mieni się instytucją czy też osobą uczącą się. Większość szkół i nauczycieli zdaje sobie sprawę, że celem szkoły nie jest wyłącznie nauczanie, ale również (a może przede wszystkim) uruchomienie procesu uczenia się uczniów, przekazanie uczniom wiedzy i praktyki związanej z metodami uczenia się.

Przy taki podejściu uczeń w procesie uczenia się powinien jak najczęściej dokonywać ewaluacji swojej wiedzy i umiejętności, dokonywać ewaluacji podjętych działań po to, aby planować swój dalszy rozwój i brać za niego odpowiedzialność. Jak go tego nauczyć? Specjalne lekcje niewiele mogą tu zdziałać. Praktyka szkolna pokazuje¹, że realizacja tematów z metod uczenia się uczniów nie ma większego wpływu na sposób uczenia się uczniów. To w jaki sposób uczeń mógłby się uczyć, powinno raczej wynikać z doświadczenia pracy na lekcjach, na których uczniowie spędzają około 15 tysięcy godzin realizując obowiązek szkolny. Z ewaluacją wydad się, że jest podobnie.

Uczniowie do tego doświadczenia mogą być zaproszeni w trojaki sposób. Pierwszy sposób, poprzez uwzględnianie opinii uczniów w badaniach przeprowadzanych w ramach zaplanowanej w szkole ewaluacji, drugi, rzadziej występujący w placówkach, to uczeń w roli

¹ Autorka odwołuje się do własnego doświadczenia prowadzenia zajęć z uczniami klas gimnazjalnych poświęconych metodom uczenia się w roku szkolnym 2009/2010

badacza, trzeci związany jest z uczestnictwem uczniów w świadomie tworzonej w szkole kulturze ewaluacji rozumianej jako ciągły proces odwołujący się do wartości dialogu, transparentności i partnerstwa, w której klimacie uczniowie mogą prowadzić również samoocenę własnej pracy.

Dobrym przykładem użycia tego ostatniego sposobu może być system fiński. Ustawa o szkolnictwie podstawowym z 1998 roku położyła w tym kraju nacisk na autoewaluację i ewaluację zewnętrzną na poziomie szkoły. Wzrastająca rola samooceny na poziomie instytucjonalnym spowodowała zwrócenie uwagi na samoocenę pracy ucznia. Powiązanie w jednej ustawie autoewaluacji i samooceny własnej pracy przez ucznia wynika z tego, że obydwa procesy mają wspólny cel, którym jest zwrócenie uwagi na własny rozwój, a nie na porównywanie się z innymi szkołami lub uczniami.

Studium przypadku fińskiego Liceum w Tikkakosi przedstawione w raporcie OECD z 2005 roku poświęconemu Ocenianiu Kształtującemu² pokazuje, że opracowane zasady samooceny uczniów mają swoje korzenie w realizowanym w 1994 roku projekcie autoewaluacji, który szkoła przez lata rozwijała i doskonaliła. W miarę upływu czasu autoewaluacja stała się w tej szkole coraz ważniejszym elementem, nie tylko na poziomie szkoły i personelu nauczającego ale również uczniów. Od 2001/2002 roku w szkole stosuje się system samooceny oparty na raportach okresowych. Na koniec każdego okresu uczniowie otrzymują do wypełnienia formularz raportu, którego ważną częścią jest samoocena. Uczniowie z każdego przedmiotu wpisują własną propozycję oceny. Oceniają także swoje przyzwyczajenia związane z uczeniem się, zachowanie, aktywność na lekcjach oraz do jakiego stopnia sumiennie odrabiali swoje zadania domowe. Po wpisaniu swojej oceny uczeń otrzymuje ocenę od nauczyciela. Jeżeli między obiema ocenami wystąpiła różnica większa niż dwa punkty, między nauczycielem a uczniem odbywa się dyskusja. W przypadku wielu uczniów ich własne oceny są bardzo zbliżone do oceny nauczycielskiej. Raport zawiera również poprzednie oceny, co umożliwi uczniowi śledzenie własnych postępów w nauce. Od 2002/2003 w szkole w Tikkakosi raz w roku dokonywana jest przez rodziców, uczniów oraz nauczycieli wychowawców ewaluacja postępów ucznia. Rodzice uważają, że system ewaluacji pomógł im dzieciom poczuć się odpowiedzialnymi za własne uczenie się. Rodzice bywają też zaskoczeni trafnością z jaką dzieci są w stanie przyznawać oceny samym sobie.

Realizacja fińskiego narodowego programu nauczania nakładająca na szkoły wymóg autoewaluacji i poświęcania uwagi indywidualnemu rozwojowi ucznia, a szczególnie samoocenie zmotywowała wszystkie szkoły do szukania rozwiązań w tym zakresie.

² Ocenianie Kształtujące. Doskonalenie kształcenia w szkole średniej. OECD. Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2006 str. 149-162

System samooceny pracy ucznia w Liceum Meilahti ³ polega na tym, że uczniowie wypełniają w klasie siódmej kwestionariusz dotyczący przyzwyczajęń uczniów w uczeniu się i swojego samopoczucia w szkole, w klasie ósmej kwestionariusze dotyczą przyzwyczajęń i zachowania, a w klasie dziewiątej przyzwyczajęń i postawy względem uczenia się. Arkusze są przedstawione do wglądu rodzicom, którzy wpisują na nich swoje komentarze. Samoocena staje się podstawą do dyskusji na temat rozwoju ucznia pomiędzy nauczycielem wychowawcą, uczniem a czasami również rodzicami. Według rodziców formularze samooceny dostarczają uczniom dużo cennych informacji i pomagają im w obserwacji własnego rozwoju.

Dla duńskich szkół ważnym zadaniem jest prowadzenie ciągłego procesu ewaluacji na poziomie klasy, która jest najistotniejszym środowiskiem uczenia się uczniów.

Podstawą wszystkich procesów uruchamianych w szkole są wartości demokratyczne. Dlatego niezwykle istotne w szkole jest stworzenie warunków do dialogu pomiędzy nauczycielami, uczniami i rodzicami. Przykładem dla wielu szkół duńskich są rozwiązania wypracowywane w Statens Paedagogiske Forsogscenter (SPF), w skład którego wchodzi szkoła eksperymentalna.

Podstawą komunikacji w tej szkole jest komunikacja werbalna, która jest najważniejszym sposobem zbierania informacji na temat celów jakie stawiają sobie poszczególni uczniowie, ocen, które otrzymują oraz refleksji jaka im towarzyszy w procesie uczenia się. W tej szkole preferowana jest ustna informacja zwrotna ponieważ jest szybsza i bardziej elastyczna. Kilka razy do roku nauczyciele prowadzą rozmowy z uczniami, podczas których udzielają im informacji na temat wyników z danego przedmiotu, realizacji celów, podejścia do pracy czy kompetencji społecznych. Ze swojej strony nauczyciele mogą prosić uczniów o informacje zwrotne na temat sposobu nauczania w formie ustnej bądź pisemnej. Dwa razy do ciągu roku odbywają się rozmowy pomiędzy uczniami, rodzicami i nauczycielami. W trakcie rozmów omawiane jest portfolio i profil ucznia. Uczniowie przygotowując się na takie spotkanie odpowiadają na następujące pytania:

- W jakich dziedzinach zaobserwowałeś swój rozwój?
- W jaki sposób pracowałeś nad swoimi słabszymi stronami?
- Jak oceniasz swoje stosunki z resztą klasy?
- Jakie są Twoje plany na przyszły rok?

³ Tamże str. 117-127

Uczniowie w opisywanej szkole odpowiadają na te pytania w wybrany przez siebie sposób na przykład rysując komiks, tworząc wiersz, opracowując wprowadzenie do rozmowy lub mapę mentalną.

Poza tzw. formalnymi spotkaniami, cały czas w czasie lekcji prowadzone są dwa procesy, jeden dotyczy nauczania wybranych treści, drugi, równoległy, jest refleksją na meta poziomie procesu nauczania i uczenia się. Poza dialogiem z nauczycielem, formą tej refleksji jest prowadzenie przez uczniów zapisów w tzw. dzienniku oraz tworzone przez nich portfolio.

Poziomi kultury ewaluacji w podanych przykładach jest taki, że zarówno uczeń jak i nauczyciel występują permanentnie w dwóch rolach jednocześnie jako badający i badani.

W placówkach, w których autoewaluacja nie występuje jako stały element szkolnych procesów i jest badaniem podejmowanym od czasu do czasu, praktyczną naukę umiejętności ewaluacji można zacząć od zaproszenia uczniów do współpracy w jej przeprowadzeniu.

Uczeń w roli badacza nie jest zbyt częstym zjawiskiem. Pozytywnym przykładem zaangażowania uczniów w proces badawczy może być realizowany w 2004/2005 roku projekt „Mosty ponad granicami” w którym uczestniczyło 12 polskich szkół.⁴

Głównym celem szkół biorących udział w tym programie było wykorzystanie samooceny do podnoszenia jakości nauczania i wychowania. Szkoły biorące udział w programie określiły (wspólnie nauczyciele, uczniowie, rodzice) tematy badawcze związane z pracą szkoły takie jak: wykorzystanie czasu na lekcji, frekwencja, praca uczniów w domu, wyniki nauczania, proces nauczania i uczenia się, relacje pomiędzy uczniami, relacje pomiędzy uczniami a kadrą nauczycielską, postawy uczniów i ich odpowiedzialność za wyniki procesu nauczania i uczenia się, konkursy międzyszkolne, szkolną znajomość reguł porządkowych i dyscyplinarnych, style uczenia się.

We wszystkich szkołach powołano zespoły badawcze składające się z nauczycieli i uczniów.

W Gimnazjum w Nowym Dworze nauczyciele wraz z uczniami opracowali arkusze obserwacji, ankiety i kwestionariusz wywiadu. Uczniowie przeprowadzili badanie podręczników i zbiorów zadań z matematyki, obserwację, opracowali wyniki ankiet i zaprezentowali wyniki samooceny całej społeczności szkolnej.

⁴ Projekt był koordynowany przez CEO w ramach europejskiego programu samooceny szkół. Autorka pełniła funkcję tzw. krytycznego przyjaciela dla 3 szkół: Gimnazjum w Nowym Dworze, Gimnazjum nr 5 w Koszalinie, Gimnazjum nr 12 we Wrocławiu.

Uczniowie z Gimnazjum nr 5 w Koszalinie odegrali aktywną rolę w pierwszym etapie programu, czyli w czasie ustalania profilu szkoły (metoda badawcza), oceniali działalność szkoły, podliczali wyniki oraz razem z rodzicami i nauczycielami zdecydowali o wyborze obszarów do samooceny.

Chętni uczniowie we wszystkich klasach przez miesiąc prowadzili obserwacje związane z zagadnieniem równości płci, badając kogo nauczyciele angażują do prac porządkowych i organizacyjnych na lekcji. Przy badaniu pozostałych obszarów uczniowie wystąpili w roli respondentów.

W Gimnazjum nr 12 z Wrocławia uczniowie wzięli udział w tworzeniu profilu szkoły, oraz prowadzili obserwację na lekcjach matematyki. Uczniowie bardzo chętnie zgłaszali się do prowadzenia obserwacji. Po jednym uczniu z każdej klasy uczestniczyło również w obserwacji stosunków pomiędzy uczniami, oraz pomiędzy uczniami a kadrami nauczycielską. Wybór uczniów był uzgodniony z Samorządem Uczniowskim. Członkowie Samorządu Uczniowskiego pomagali również opracować wyniki samooceny na temat brania przez uczniów odpowiedzialności z swój sukces dydaktyczny.

W ewaluacyjnej ankiecie projektu "Mosty ponad granicami" uczniowie zaangażowani w realizację projektu stwierdzili, że najbardziej istotnym aspektem programu było nauczenie się tego czym jest samoocena i jej znaczenie dla życia szkoły. Według uczniów umożliwiła ona poznanie mocnych stron i problemów szkoły, pozwoliła poznać to co należy poprawić. Uczniowie wyrazili zadowolenie, że mogli przeprowadzić ankiety i sami ocenić swoją szkołę, samo badanie według uczniów zacieśniło znajomości między uczniami i przyczyniło się do rozwinięcia nowych umiejętności.

W radach dla organizatorów znalazły się zapisy aby częściej przeprowadzali takie programy, a najlepiej zorganizowali taki program dla każdej szkoły⁵.

Laura Piotrowska

⁵ Wyniki ankiety ewaluacyjnej projektu "Mosty .." z 2005 roku.